

ЗАХТЕВИ САВРЕМЕНОГ ЧАСА

• Основни захтеви савршеног часа су следећи:

- „Наоружати“ ученике свесним, дубоким и трајним знањем, навикама и вештинама, уопштеним начинима извршавања радњи;
- На основу свесно стеченог знања формирати научне ставове;
- Повећати васпитни ефекат школовања, утицати на формирање црта карактера ученика у складу са моралним кодексом;
- Појачати развој менталних способности деце;
- Утицати на самосталност, активност, стваралачку иницијативу код ученика, као и способност стваралачког решавања сваког задатка који се у животу може срести;
- Развијати способност самосталног учења и стваралачке примене знања у пракси;
- Формирати код деце позитивне мотиве за учење, потребу ширења знања, позитиван однос ка научном раду.
- Усложњавање задатка часа у савршеној школи захтева прецизност и конкретизацију педагошких захтева. Те захтеве условно је могуће поделити на 4 групе: **идеолошки, дидактички, психолошки, хигијенски**. Условност ове поделе састоји се у томе што су у објективној стварности ови захтеви међусобно тесно повезани, условљавају један другог и утичу међусобно. Нпр. Идеолошки захтеви тесно су повезани са дидактичким – са принципом васпитне обуке, психолошки са дидактичким, хигијенски и сл.

• 1. Дидактички захтеви

- Добра организација часа обезбеђује рационално коришћење сваког минута, правилно одређивање теме, остваривање научних и васпитних циљева и конкретних задатака часа. Последњи захтев остварује се пре свега захваљујући добро разрађеном тематском и годишњем плану. У плану се поред дефинисане теме, плана обраде, образовних и васпитних циљева, задатака часа, обавезно планирају сви елементи макро и микро структуре часа – садржаја, усклађеност и сврсисходност различитих дидактичких метода и начина научне активности ученика и педагошко руковођење од стране наставника.
- У глобалном плану би требало конкретно дефинисати који ниво знања, навика и вештина морају постићи на одређеном часу. Уколико усвајају ставове важно је предвидети ниво усвајања – дубину, течност, свесност, трајност, способност практичне употребе знања, објаснити узрочно – последичне и др. везе и односе, формулисати став, закон, открити систем знања, показавши свеукупност основних елемента и њихове међусобне односе. На нивоу више синтезе знања ученици морају свесно и трајно да усвоје основне теорије и фундаменталне идеје науке. Уколико се планира усвајање навика и вештина, предвиђа се ниво њиховог формирања – познавање правила, начина њихове употребе (примене), пробна примена знања уз одговарајуће објашњење правила, самостална примена у стандардним условима (вештачки направљеним ситуацијама) – по обрасцу, примена задатка без инструкција, по алгоритму и, коначно, способност стваралачке примене знања и навика у измењеним или нестандартним условима или ситуацијама приближним животним, за које је потребно стваралачко решавање проблемских задатака. Сасвим је јасно да није могуће на једном часу усвојити знања, навике и вештине до највишег степена, за то су потребне вежбе. Из тог разлога, за оријентацију наставника и ученика неопходно је одредити на ком нивоу ученици морају усвојити одређену наставну јединицу.

- У наставном плану потребно је јасно разрадити макро и микро структуру часа. Структура сваког часа мора да се слаже (да буде у складу) са логиком научног процеса и да одговара његовим законитостима. Сваки елемент макро структуре часа представља одређени корак ка постизању општег дидактичког циља. Микро структура сваке етапе мора да буде флексибилна и да испоштује главне факторе и услове који имају значајан утицај на резултат научно – васпитног процеса: садржај материјала, узраст и предзнање ученика, научно – материјалну основу, природно окружење школе и сл.
- Спретност наставника на часу највећим делом се заснива на методичкој спремности и познавању техника научно – васпитног процеса, стваралачкој примени најновијих достигнућа педагошке науке, рационалном руковођењу научне и практичне активности и интелектуалном развоју ученика.
- Основни захтев за педагошко руковођење састоји се у следећем: обезбедити сазнајну активност деце на часу, рационално спајати информационе методе са проблемском обуком, репродуктивне методе са стваралачким, рад на уџбенику, приручнику, речницима, енциклопедијама – са самосталним радом на решавању проблемских задатака, тражењем одговора на хедристичка питања.
- Константно указивати на везу датог часа са перетходним на основу актуелизације потпорних представа, схватања и ставова; радом на уопштавању и систематизацији знања усвојених на датом часу са оним што је учено раније. Наоружати ученике новим начинима остваривања радњи и формирања навика и вештина примене знања у пракси, самостално добијати, допуњавати и ширити своја знања.

- Треба константно усвајати и стваралачки реализовати на часу све дидактичке принципе у њиховом јединству и повезаности. Посебну тачку захтева принцип васпитног обучавања, који се у првом реду односи на одговорност, уједно и извршавање задатка, дисциплину итд. Посебно важна улога у васпитању ученика припада самој личности наставника, који васпитава и личним понашањем и природношћу. У вези са тим захтеви који се односе на личност наставника непрекидно се повећавају и то се не односи само на његова знања, педагошке, васпитне него и у већој мери на моралне одлике, идејно – политичке квалитете. Овде је све од великог значаја – и његов однос према пословним и друштвеним односима, према колегама, деци, стварности; и карактер, воља, хуманост, патриотизма и томе сл.
- Од наставника се захтева константан рад на повећању професионалног нивоа, ширења и продубљивања стручних знања, а у исто време повећавање педагошког мајсторства на основу изучавања индивидуалних особина ученика, познавању педагошких и психолошких закона процеса наставе, спретне примене тих захтева на часу.
- Ефективност наставног процеса у многостави зависи од успешног спајања информативних и истраживачких метода наставе са аудиовизуелним средствима (приказивање филмова, диспозитива, употреба радио и ТВ емисија, звучних записа итд.) Успешна примена ових средстава захтева повећање техничке и методичке културе наставника.

- Успешно спајање садржинских, операционих,, васпитних елемената наставе претпоставља остваривање тесне везе теорије и праксе, наставе и живота, примена знања у разним животним ситуацијама.
- Посебну пажњу треба поклонити оним ученицима који имају проблеме у виду пропуста условљених изостајањем, физичким недостацима, особеностима менталног развоја, темпом рада, психолошким карактеристикама (бојажљивост, раздражљивост, спорост у расуђивању и решавању задатака). Неопходно је диференцирати задатке за одређене групе ученика у складу са њиховим способностима, интересовањима, темпом рада.
- Неопходно је контролисати квалитет усвојених знања, навика и умећа ученика и корекција наученог. Стално добијање повратне везе омогућује учитељу да утиче на развој наставног процеса, коригује, уноси промене и коригује своје педагошко умеће. Са контролом и корекцијом у тесној су вези и захтеви учења ученика самоконтроли и саморегулацији у процесу самосталног научног рада.

- *1. 2. Психолошки захтеви*
- Свестрано проучити на часу психолошке особености сваког ученика: његово мишљење (репродуктивно, стваралачко), сећање (произвољно, непроизвољно), машту, вољу (способност да одреди себи циљ – далек и близак и да их достигне доживљавајући при том препреке), емоције...
- Психичко стање наставника и ученика прилично утичу на резултат часа. Расположење наставника, његова пажња, сталоженост или раздражљивост непосредно се преносе на ученике и у одређеној мери утичу на резултат њиховог рада. Наставник мора контролисати и владати собом не би ли превазишао негативно психолошко стање – несигурност, укоченост, или супротно – сувишну претерану самоувереност, раздраганост, повишену узбуђеност.
- Треба указати и на значај мотивисања ученика, инспирисање, формирање интересовања ка знању и процесу учења, па и формирање осећања радости сазнавања, задовољство успехом у послу – важан је елемент наставног процеса. Стварање атмосфере добронамерности код искусних наставника обично је у складу са озбиљним односом према обавезама.

– *3. Хигијенски захтеви*

- Односе се на одговарајућу температуру, осветљење итд. Наставник децу не сме оптерећивати ни физички ни ментално. За пренебрегавање менталног преоптерећења треба избегавати једноличност у настави. Задатке који захтевају напоран мисаони рад треба комбиновати са практичним задацима и вежбама.

• **2. Припрема наставника за час**

- Припрема може бити општа – за предавање одрешеног наставног предмета или посебна – за сваки одређени час.
- Општа припрема почиње дуго пре 1. 09, још од претходне школске године. За то је неопходно, пре свега, да још марта – априла наставник зна који ће курс и у којим групама предавати у новој школској години. Ако су групе нове, а ученици непознати, наставник мора да проучава индивидуалне особености деце, њихову информисаност, развијеност, склоности, интересовања. Треба се упознати са материјалима за проверу радних навика и предзнања ученика. Ако се испостави да се део ученика (III групе разреда) по темпу рада не уклапа у норму, неопходно је предузети мере за побољшање те ситуације. У старијим разредима има могућности да се на редовним часовима поједини ученици специјално обучавају знањима и навикама предвиђеним за почетне разреде. Проучавајући ученике са којима треба да ради наставник одређује успехе свакога, узроке заостајања појединих ученика – са умећем дијагностиковања и одређивања начина најактивнијег утицаја на њих.
- Изучавање (проучавање) ученика остварује се разним начинима и методама, удружених и међусобно повезаних. Треба почети упознавањем са разредним дневником, успесима деце у свом и другим предметима. Затим се проучавају писмени радови и свеске ученика – њихова марљивост, уредност, систематичност и тачност школских и домаћих задатака, најраспрострањеније грешке и недостаци у раду. Уопштени подаци записани у дневник наставника биће основа за решавање многих задатака који предстоје у новој школској години. Овде ће бити и задаци за правилну разраду структуре и технике часова у сваком разреду у складу састава и предзнања ученика, могуће васпитне мере, појачавање ефекта обуке итд.

- Други задатак опште припреме наставника за предавање новог предмета јесте подробно проучавање садржине наставног материјала, у првом реду програми не би ли се јасно замислио идејни садржај, образовна и васпитна садржина курса у целини и његових одређених делова. На основу упознавања са програмом наставнички рад се планира по полугодиштима. Последњих година многи програми су састављени тако да је наставнику лако да их пренесе на постојећи план, одреди садржај за сваки час и календарски датум реализовања.
- Овде је неопходно предвидети часове примене знања, вештина, навика, корекција, уопштавања и систематизације и друге врсте активности (екскурзије, семинаре, практичне задатке...) ако такве податке није могуће унети у програм, прави се посебна допуна, у којој се указује на типове часова и друге организоване форме обуке непредвиђене програмом.
- Неки програми (нпр. руска књижевност) не предвиђају дељење материјала за сваки час посебно. За те предмете неопходно је саставити календарски план у коме се указује на тему сваког часа и датум одржавања. Овде су сви часови распоређени по типовима – нпр: састави на часу примене знања, контролни радови на часовима контроле и корекције.

- Многи наставници, поред календарског плана по полугодиштима састављају тематски план по већим деловима програма.
- Тај вид планирања не улази у круг обавезних али је веома користан за припрему за час, организацију тока часа.
- За сваки већи део (целину) програма треба указати на све типове часова и обухватити све стране образовно васпитног процеса. Нпр. у тематском плану за целину „разломци“ (алгебра VII разред) – основни тип часа је усвајање навика и вештина. За то је предвиђено највише времена.
- Од 38 часова издвојених за овај део програма - 30 часова предвиђено је за овај тип часа. На сваких 6 – 8 часова планира се час комплетне припреме знања, сваких 12 – 15 часова – час уопштавања, систематизације, провере, корекције.

У календарским и тематским плановима предвиђају се екскурзије, практичне вежбе, као специфичне форме обучавања (нпр. из биологије, математике, географије).

- У општу припрему за час спада уређење материјално – техничке основе задатака – кабинета, техничких средстава обуке, инструмената, прибора, апаратуре, материјала.
- У кабинетском систему наставе обим обавезних постоје и кабинети за све наставне предмете (језик, књижевност, математика, географија, ликовна уметност).
- Припремајући се за наставу наставник благовремено проучава садржај материјалне базе за свој предмет да би одредио потребе за његову допуну, сређивање, записује шта треба набавити у току лета. Дидактичке материјале које већ постоје треба довести у ред.

- Најсложенија и најодговорније је припрема за сваки одређени, посебни час.
- Прва етапа у тој припреми је планирање садржаја часа. С тим циљем наставник анализира онај део програма који се односи на предстојећи час, а такође и на претходни и наредни, с циљем постизања узајамно последичне повезаности.
- Након одређивања тема и садржаја (образовних, васпитних), треба пажљиво проучити обраду научног материјала у школском уџбенику – тезе, објашњења, начин излагања, карактер (индуктивни, дедуктивни), доступност материјала ученицима.

- Дидактички апарат уџбеника такође захтева пажљиву анализу: какву сазнајну и идејну тежину они имају, с којим циљем и како их је боље користити на часу.
- С тог аспекта треба анализирати питања и задатке да би се одредила њихова сврсисходност и доступност за ученике. У многим случајевима – у складу са предзнањем ученика - могу се изменити, упростити или усложити задаци, њихов карактер и сврха.
- Посебно пажљиво треба промислити васпитне могућности садржаја научног материјала и начин њиховог коришћења на часу.

- За успешnu припрему није довољно упознавање са школским уџбеником. Наставник мора не само да зна више, него да материјал разуме дубље и шире од онога што је изложено у уџбенику. То му даје могућност да слободно руководи процесом учења, по потреби да објасни материјал на други начин, наведе друге примере доступније ученицима. Добро валдајући својим предметом наставник ће увек наћи могућност да заинтересује децу занимљивим примерима, необичним задацима и начинима добијања нових знања.
- Као резултат пажљиве припреме за час, осмишљавања свих његових елемената, наставник саставља писмени план сваког часа. Такав план је просто неопходан, без њега није могуће успешно одржати предавање. Без пажљиво промишљеног плана час ће пролазити стихијски и чак ни добри наставници неће постићи потребне резултате. Ипак, без обзира на тако јасну потребу, постоје наставници који сумњају у сврсисходност и неопходност састављања таквих планова. Они своју сумњу заснивају на чињеници да за многе предмете постоје методички приручници са подробном разрадом сваког часа. Ипак, треба приметити да су методичке разраде часа у тим приручницима јако уопштене, генерализоване и апстрактне – оне не узимају у обзир конкретне услове једне или друге школе. Нпр. другачији су услови у граду и у школи у сеоској средини, при настави у специјализованим или обичним учионицама, уз примену техничких средстава или без ње. Чак у два разреда исте школе часови могу протицати различито у зависности од предзнања деце. Све то је потребно проучити и назначити у дугорочним (општим) плановима.

- Колико детаљан треба да буде план часа? Некаквих одређених стандарда по том питању нема. Треба поставити принцип по коме план треба да помогне наставнику у јасном организовању и извођењу часа. План треба састављати тако да помоћ буде максимална. Нпр. наставник почетник који први пут предаје неки предмет треба да састави подробни план – концепт часа – у коме се одређује не само садржај наставног материјала, већ и начине предавања и методичке приступе. Наставник детаљно проучава наставни садржај, анализира га и размишља о методици преношења до ученика. Друге, треће године предавања план – концепт – може бити краћи, мање детаљан – у виду најважнијих теза. Али, чак и најискуснијим наставницима план за сваки час је неопходан. Треба поставити себи правило - без плана не одржати ниједан час.
- Шта се мора истаћи у сваком плану?
- Чак и у најсажетијем плану истичу се следећи елементи: датум, разред, редни број часа, тема, образовни и васпитни циљ, конкретни задаци часа. После таквих општих података открива се ток рада, у коме се означава макро и микро структура часа, записује се сваки његов елемент, затим се открива унутрашња структура сваког елемента: садржај, форма питања и очекиваних одговора, задаци и одговори на њих, садржај наставног проблема, начин мотивације ученика, приступи рада ученика, контрола и корекција, самоконтрола и саморегулација, садржај домаћих задатака. Што је детаљније и потпуније обрађен план часа то ће час бити организованији.

- . схематски план часа усвајања нових знања може се представити на следећи начин:
- **Разред.... Датум.....бр. часа.....**
- **Тема.....**
- **Образовни циљ.....**
- **Васпитни циљ....**
- **Ток часа**
- **I – Актуелизација искуства и пасивног знања ученика**
- *1) метод разговора. Питања за разговор: а)... б)...*
- *2) допуна (по избору) писменим задатком: а). .б)...*
- **II – Мотивација ученика:**
 - *етапа примарног упознавања са новим материјалом...*
 - *етапа осмишљавања знања -*
- **III – Саопштавање теме, циља и задатака часа - ...**
- **IV – Примарно упознавање ученика са новим материјалом:**
- *проблемско излагање следећих питања: а)..... б)....*
- *самостални рад ученика са уџбеником при пружању одговора на проблемске задатке: а).... б)....*
- **V – Синтеза знања:**
- *1) монолошком методом...*
- **VI – Уопштавање и систематизација знања:**
- *Методи разговора: питања а)... б)...*
- *Методе за попуњавање таблица за систематизацију са следећим задацима: а)... б)...*
- **VII – Крај часа:**
- *Завршно кратко излагање – резимирање*
- *оцењивање*
- **VIII – Домаћи задаци:**
- *Постављање;*
- *Провера схватања садржаја и начина израде домаћих задатака.*

- На сличан начин могу се састављати планови часова другог типа. За њихову основу узима се изложена структура часа сваког типа. Ова схема, представљена пре неколико година, није наишла на негодовање или оспоравање од стране учитеља. Али при планирању циља и задатака часа обично настзају питања.
- Део наставника сматра да циљеве уопште не треба уписивати у план часа, они су представљени у самој теми. Такав став није исправан и не треба га прихватити. А за исти садржај могу бити постављени различити циљеви. Нпр. многи наставници овако одређују циљ : „Упознавање ученика са биографијом Н. А. Некрасова“. Таква формулација није добра јер претпоставља примарно а затим и упознавање ученика са новим материјалом који се подразумева. Боље је, по нашем мишљењу, формулисати овако: „Усвајање основних података о животу и стваралаштву Н. А. Некрасова“. Таква формулација усмерава ученике да усвоје и пажљиво осмисле неопходне узрочно – последичне везе и односе у новом материјалу, мобилише их на суштинско овладавање знања, обавезује и наставника и ученике да сву снагу усмере на постизање тог циља. С тога је важно јасно одредити и у план сажето описати образовни циљ, и у процесу наставно – васпитног рада саопштити га ученицима. Са циљем часа ученике треба упознати на самом почетку али при преласку на обраду новог материјала. Начини тог упознавања могу бити различити у виду описа или кратког формулисања објашњења, постављања проблема и стварања проблемске ситуације – хеуристичким разговором којим се ученици воде до сазнавања циља часа.

- Неким наставницима је необична препорука да се ученицима саопште конкретни задаци часа. У литератури се овај део часа није обрађивао. Општи дидактички циљ – усвајање одређених знања и вештина – може се рашчланити на неколико посебних дидактичких циљева и задатака, тј. на неколико случајева. Издвајање дидактичких задатака часа доприноси бољој организацији проучавања. Када и како саопштавати ученицима дидактичке циљеве часа? Могу се саопштити на почетку часа или обраде новог материјала – када се саопштава тема и циљ предавања. Али то не важи за све случајеве. Уколико је општи циљ одмах разумљив, конкретне задатке, теме ученици прихватају пре почетка обраде материјала. С тога, иако у плану то назначавачемо на почетку часа, у пракси се пред чињеницама то открива постепено, приликом обраде наставног материјала.
- У плану часа јасно се и конкретно формулише и васпитни циљ часа. Такво мишљење треба сматрати погрешним. Пред наставом су постављени конкретни и јасно одређени задаци – повећати васпитни ефекат наставе. Да би се ови захтеви остварили, неопходно је детаљније осмислити васпитне могућности сваког часа, јасно формулисати васпитне циљеве, проучити путеве и начине њиховог реализовања у процесу наставе.
- У многим педагошким студијама могу се наћи препоруке о томе кога од ученика треба прозвати да одговори на одређена питања или задатке. Тај савет је исправан.